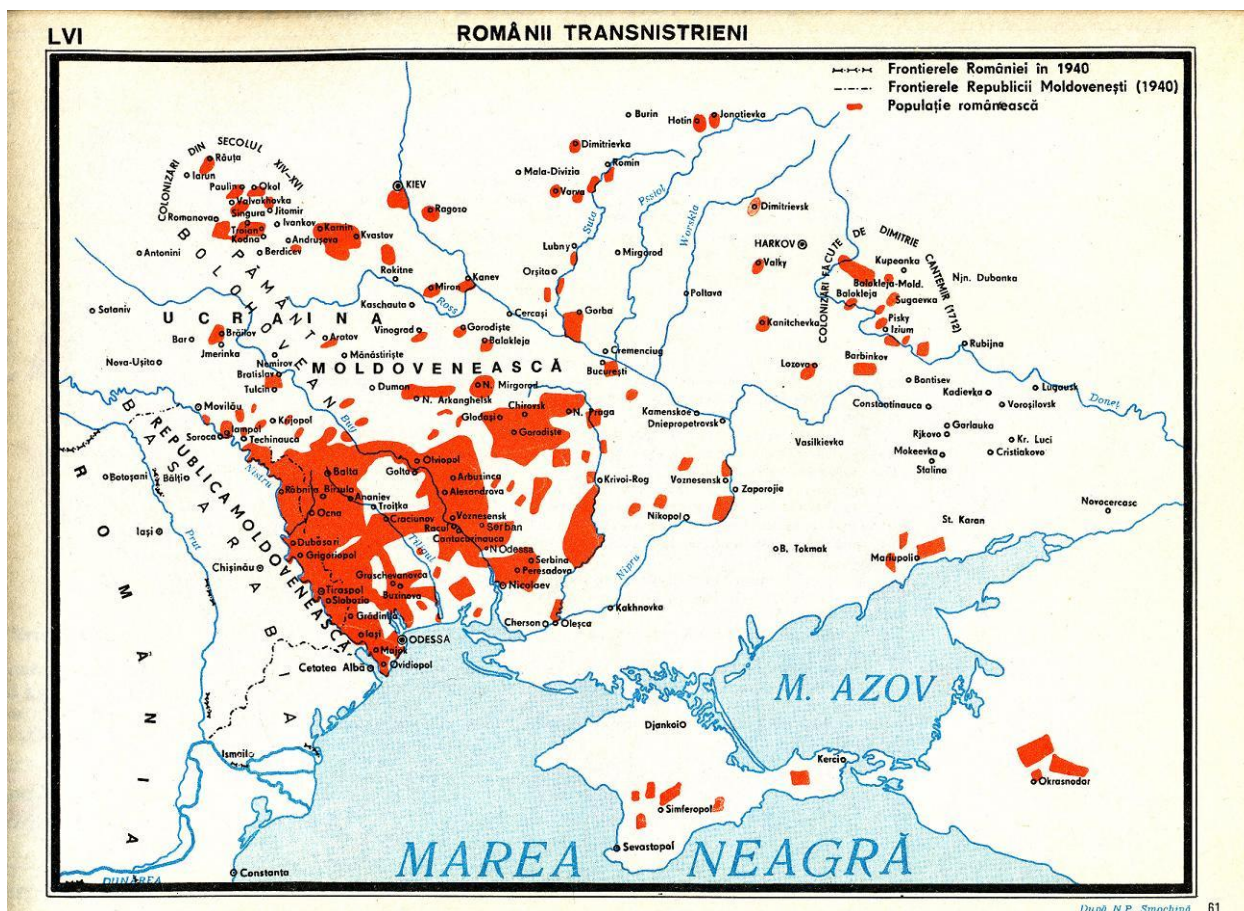

Totul despre Transnistria

Transnistria în sens geografic este delimitată de malul de 800 km al Nistrului, de malul de 600 km al Bugului și litoralul de 150 km al Mării Negre (1). Prin români transnistrieni înțelegem însă pe toți cei de dincolo de Nistru, cuprinzând Podolia și mergând până la Nipru ba chiar Don, în Crimeea, Caucaz și Siberia. Începuturile întinderii marginii estice a românității la est de Nistru se regăsesc în simbioza dintre tyrageți (geții de la Tyras sau Nistru), deci între supușii lui Burebista, care la gurile Bugului stăpânea Olbia și românii ale căror urme se găsesc la tot pasul. Din vremuri foarte vechi a început între români și ruteni sau ucrainieni un vădit proces de interpenetrație etnografică și demografică continuat în decursul veacurilor prin colonizări și emigrări ale acestor două rase. Stăpânirea cnejilor bolohoveni se afla pe cursul râului Sluci și pe Bugul superior care sunt și cei care îi vor preceda pe cazaci (2). Istoricul ucrainian V. B. Antonovici scria în 1885 că nici dreapta nici stânga Nistrului „nu a aparținut nici principilor halicieni nici altor principii ruși” (3). Lupta corp la corp cu triburile slave și turaniene nu va împiedica realizarea statului moldovean în sec. XIV, principatul de la Baia alăturându-se altor așezări românești mai vechi, unele răspândite până în Polonia și Volhinia (4). Între voievozii bolohovenilor mai cunoscuți sunt Alexandru din Belți și Gleb al lui Ieremia (5). Încă la debutul mileniului al II-lea, această românităte era destul de puternică, surse scandinave din veacul XI semnalând prezența „blakumenilor” dincolo de Nistru, iar o cronică veche rusească menționează pe aceiași „volhove” în zonă (6).

În Crimeea ne întâmpină la 1287 un Crăciun, la 1280 o „unguroaică Mărioara” de la Caffa, iar în sec. XV „ungurii” Radu, Stanciu, Stoica în aceeași colonie (7), elementul românesc cunoscând iată din excesul său de vitalitate și fenomenul de diasporă.

La 25 mai 1455 orășenii din Cetatea Albă nemulțumiți de acțiunile piraterești ale genovezilor din castelul Lerici de la gurile Niprului pun stăpânire pe această fortificație și îi trimit captivi domnitorului Petru Aron pe conducătorii cetății (87).

Podolia epocii lui Ștefan cel Mare este socotită de N. Iorga ca aparținând „de fapt nimănui”, deși succesiv ținuse nominal de cnejii tătari, Marele Cnezat al Lituaniei și Polonia. Pe nesimțite s-a născut o Moldovă „nouă” dincolo de Nistru cu sate din ce în ce mai numeroase. Cetatea Lerici este ocupată de Moldova între 1455-1475.

Cazacii români

Ștefan Bathory într-o scrisoare către înalta Poartă arată că întinderile dintre Bug și Nipru erau populate cu o adunătură de oameni compusă din poloni litvani, moscali și români. Cazacii sunt strânși dintre moscali și români (8). Prin denumirea de cazac, tătarii înțelegeau vagabond. Hatmanul lor Dumitru Vișnoviețchi se cobora dintr-o soră a lui Petru Rareș. A pretins și scaunul Moldovei (9). După Ioan Vodă cel Cumplit, cazacii vor năvăli în Moldova de mai multe ori aducând cu ei „Domnișori” - fii adevărați sau închipuiți de dincolo de Nistru ai domnilor de odinioară ai Moldovei.

Ioan Nicoară Potcoavă a fost primul hatman ales de întreaga Sece Zaporojeană. El va reuși să ocupe pentru scurt timp tronul Moldovei și același noroc și-l vor încerca și alți români din fruntea cazacilor: Alexandru și Constantin Potcoavă (10), Petre Lungu, Petre Cazacu. Rangul suprem de hatman al cazacilor îl vor mai deține dintre românii transnistrieni Ion Grigore Lobodă, Tihon Baibuza, Samoilă Chișcă, Ion Sârcu, Opară, Trofim Voloșanin (Românul), Ion Șărpilă, Timotei Sgură, Dumitru Hunu și eroul legendar al cazacilor în lupta pentru independența Ucrainei, Dănilă Apostol. Pe tot parcursul sec. XVI - XVIII, înalte ranguri printre cazaci le-au avut polcovnicii Toader Lobădă, (în Pereiaslav), Martin Pușcariu (în Poltava), Burlă (în Gdansk), Pavel Apostol (în Mirgorod), Eremie Gânju și Dimitrie Băncescu (în Uman), Dumitrașcu Raicea (în Pereiaslav) comandantul Varlam Buhățel, Grigore Gămălie (în Lubensc), Grigore Cristofor, Ion Ursu (în Rașcov), Petru Apostol (în Lubensc). Alți mari comandanți de unități căzăcești dintre „dacii transnistrieni” sunt: Țopa, Scapă, Țăranul, Moldovan, Munteanu, Procopie, Desălagă, Drăgan, Gologan, Polubotoc, Cociubei, Turculeț, Chigheci, Grigoraș, Bogdan, Radul, Focșa, Basarab, Grigorcea, Borcea, etc. Mulți din ei vor fi semnatari ai documentelor de unire a Ucrainei cu Rusia de la 18 ianuarie 1654 (11), iar alții precum generalul Ciorbă și coloneii Mândra, Ghinea și Brânca vor intra în serviciul Rusiei (12).

Domnii Moldovei au stăpânit Transnistria

După ce în 1574, Ion Vodă Armeanul pomenea de „țara noastră a Moldovei de dincolo de Nistru”, după ce în 1602 boierii (13) vorbesc de neamurile lor de peste Nistru, Ghe. Duca devine la 1681 „Despot al Moldovei și Ucrainei” (14) împlinind pe lângă rolul de domnitor al Moldovei și rostul de hatman (15) și administrator al Ucrainei, unde în vremea aceasta se vor scrie și acte redactate în românește (16). Dacă până acum doar hotarul etnic depășise Nistrul, Duca va duce și hotarul politic în zona transnistreană având în stăpânire toate teritoriile dintre Carpați și Nipru. După el au mai deținut

conducerea Ucrainei, Ștefan Movilă, Dimitrie Cantacuzino și Ene Drăghici, iar cu mari funcții au fost și Simeon Paliș și Sandu Colțea (17).

Consecință a stăpânirii lui Duca Vodă (care a ridicat curți domnești la Țicanova pe Nistru și Nimirov pe Bug) Moldova continuă până la 1765 să administreze și malul stâng al Nistrului (18).

Importantele centre ale Transnistriei erau Movilăul, Dubăsari, Silibria, Iampol, Jaruga, Rașcov, Vasilcău. În noua oblastie formată de ruși la Oceakov (la a cărei construcție Petru Șchiopu participase cu 15.000 salariați și 3.000 cete) au primit în sec. XVIII pământuri boierii: Cantacuzino, Rosetti, Catargiu, Badiul, Sturza, Manuil, Macaresu, Cucu, Boian, Iliescu, Sabău, Cănanău, Crăciun, Pascal, Hagilă, Săcară, Nicoriță, Ghenadie, Dodon, Zurucilă etc. Cetatea a fost cerută de Mihai Viteazul la 1600 și apărarea încă de pe atunci, ca fiind unul din orașele Moldovei). Într-un recensământ din 1793, între Nistru și Bug din 67 de sate, 49 erau exclusiv românești (19).

Biserica transnistreană subordonată din vechime bisericii române

Ținutul gravita și bisericește spre Moldova, astfel la 1657 mitropolitul Sucevei hirotonisește pe Lazăr Branovici ca episcop la Cernigov (20). Într-un act dat la Thighina în 1769 se face următoarea precizare privind subordonarea bisericească: „mitropolitul Proilavei (Brăilei), al Tamarovei (Reniului), al Hotinului, al tuturor marginilor Dunării și al Nistrului și al întregii Ucraine a hanului” (21). În câteva rânduri ținutul dintre Nistru și Bug a intrat sub jurisdicția episcopiei Hușilor. După 1792 (dată la care rușii ating Nistrul) Transnistria va aparține bisericește de Ecaterinoslav în fruntea căreia însă era românul Gavril Bănulescu-Bodoni, care după anexarea Basarabiei va reuni sub aceeași mitropolie Chișinăul, Hotinul și Oceacovul „fiindcă în ținutul Oceacovului precum și în Basarabia locuiesc moldoveni, vlahi, greci, bulgari și coloniști de diferite neamuri, iar rușii sunt foarte puțini”. Din 1837 se va înființa eparhia Chersonului și Tauridei cu reședința la Odessa (22). Pe malul stâng al Nistrului și pe alocuri și în stepa Chersonului până la Bug, erau așezări în care ființau cam 100 de biserici moldovenești, iar tot sudul Rusiei până aproape de Kiev era în stadiul de colonizare abia cu două decenii înainte de răpirea Basarabiei (23).

În 1717 domnul Moldovei, Mihai Racoviță, atestă printr-un act o dăruire de moșie făcută peste Nistru lui Apostol Leca (24).

Capitala unei țări poartă numele unui român transnistrean

Rușii vor ajunge în 1772 la Bug, în 1792 la Nistru și în 1812 la Prut. La fiecare din aceste etape Rusia avea șansa să obțină clauze privind dreptul supușilor creștini rămași sub suzeranitate turcească să se mute între granițele ei pentru a-i coloniza. Țării doreau ca sudul Ucrainei să nu rămână nepopulat. Astfel la 1739 Constantin și Dumitrașcu Cantemir (urmasii ai celui ce la 1711 au trecut Nistrul cu 4.000 moldoveni) conduceau voluntarii moldoveni în luptele cu turcii și încheiau la 5 septembrie o convenție cu Rusia obținând recunoașterea independenței țării (25). La retragerea rușilor aceștia au luat cu ei pentru colonizări peste 100.000 de suflete.

Ecaterina a II-a ne-ar fi mutat pe toți la est de Nistru

La 1769-1774 la curtea Ecaterinei a II-a se făceau proiecte de „transplantare a populației amânduror Principatelor”, iar la 1792 se raporta că au fost așezați între Nistru și Bug „două treimi din locuitorii Moldovei” fiind vorba ca acestei „Moldove Noi” să i se dea autonomie și domn pe A. I. Mavrocordat (26). Acordând scutiri de serviciu militar și dări, acoperind cheltuielile de călătorie, asigurând autonomie, biserică românească, magistrați români, școală de limbă populară, tipărire de cărți în limba română și chiar pecete cu capul de zimbriu, Ecaterina a II-a atrăgând deja români din principate și Transilvania reușește la 1783 să așeze chiar dincolo de Bug 2.000 de familii cu 15 biserici românești (27). Se făceau colonizări chiar și în jurul Kievului, dar și în sudul Rusiei, aducându-se câte 25-40 de familii pentru o așezare. Ciobanii din Ardeal s-au așezat în Crimeea, la Marea de Azov până în Caucaz sau în Donbas. Salariați din direcția oficiului de studii sub conducerea lui A. Golopenția în cercetările etnografice și folclorice efectuate dincolo de Bug între 1942-1944 găsesc în orașul Melitopol de la Marea de Azov, unicul restaurant din localitate cu numele de București. Bătrânii spuneau că fiecare familie primise 50 ha, două perechi de boi, scutiri pe 50 de ani, și că sosiseră din sudul Basarabiei (28).

Cu gust pentru numele antice, Ecaterina a II-a va construi puternice fortărețe pe malul stâng al Nistrului: Tiraspol în fața Tighinei și Ovidiopol în fața Cetății Albe (29). Marea majoritate a transnistrienilor fiind români, aceeași Erhani, Soltani, Bușilă, Codreanu, Munteanu, Brașoveanu, Ardeleanu, Eșanu vor fi mâna de lucru la ridicarea Odesei, dar și printre fruntașii locali. Bănulescu e cel care sfințește temelia orașului Odessa și contribuie la planul de organizare al orașului, iar Manole e menționat ca arhitect pe lângă guvernator. Pe firmele Odesei apăreau ciobotarul Știrbei, creditorul Sturza, restaurantul Catargi, iar suburbia „Moldovanca” populată cu români va deveni un oraș întreg cu peste 40.000 de locuitori (30).

Românii pun bazele culturii ruse

În 1796 la Dubăsari ori Movilău s-a tipărit primul volum de versuri în limba română (versuri originale și traduceri de I. Cantacuzino) (31). În 1799 rusul Pavel Sumarcov notează că în Ovidiopol, Tiraspol, Grigoriopol, Dubăsari, Mălăiești majoritatea locuitorilor sunt moldoveni (32).

Cultura românească a influențat și cultura ucrainenilor și rușilor prin românii ce și-au găsit rosturi în Rusia. Petru Movilă a devenit mitropolit al Kievului și întemeietorul Academiei rusești. Călugărul român Paul Berândă este întemeietorul lexicografiei rusești. Miclescu Spătaru pe lângă activitatea diplomatică și științifică a fost învățătorul lui Petru cel Mare. Dimitrie Cantemir a depus o rodnică activitate științifică fiind și consilier intim al împăratului. Herăscu (Hirăstov) a fost literat și întâi curator al universității din Moscova (33). Dosoftei va ajunge episcop al Azovului, Antonie (trecut peste Nistru împreună cu cei peste 100.000 moldoveni la 1739) a devenit mitropolit de Cernigov și Bielgorod. Mihail Strilbițchi din Moldova își va muta tipografia la Dubăsari apoi la Movilău. Ioan Silviu Nistor în „Istoria românilor din Transnistria” mai amintește de un român Turcu ca autor al codului penal rusesc, de Mihail Voloșaninov ca organizator al Ministerului de externe rus și Grigore Voloșaninov (Românul) de asemenea diplomat al Rusiei (34). Literatura rusă recunoaște că poezia rusească modernă începe cu Antioh Cantemir. Prin Dimitrie Cantemir, prin Spătaru Miclescu (care

În China la popasuri dă comandă cazacilor să îi cânte „Dunăre,Dunăre”), prin Leon Donici și alții capătă niște mari oameni de cultură (35).

În 1737 se naște în Rusia, Nic Bantâș Camenschi urmaș de boier moldovean ce va deveni membru de onoare al Academiei ruse și universității (36). Mihai Frunză geniu militar al Armatei Roșii, mort în 1925 la 40 de ani, este cel al cărui nume l-a purtat capitala R.S.S.Kirghiză (Frunze) și Academia militară a URSS. Acesta se născuse în Turkestan, urmare a unor colonizări ale basarabenilor și transnistrienilor în 1878 în regiune (37). În 1854 se stingea la Odessa Al. Sturza, filozof al religiilor. N.Donici a întemeiat în 1908 la Dubăsarii Vechi, Observatorul de astronomie fizică (38). Guvernul rus refuză oferta lui Mihail Stroescu (fratele filantropului V. Stroescu) de a finanța deschiderea unei catedre de limba română la Universitatea din Odessa.

Academicianul sovietic L. S. Berg, afirma: „Moldovenii ce locuiesc în Moldova, Basarabia și până în guberniile învecinate, Podolia, Herson, iar într-un număr mai mic în gubernia Ecaterinoslav sunt români”, iar Take Ionescu privitor la Rusia „este dușmanul nostru natural” (39).

Toponimia confirmă românitătea Transnistriei

Iată în continuare o serie de nume ale localităților de dincolo de Nistru: Singuri, Voloșovca, Cioban, Beseni, Voloșchie, Caracinți-Valahi, Cotiujani, Ușița, Voloșcovța, Bârliadca (lângă izvoarele Bugului); Glodoasa, Troianca, Mamaica, Adăbași, Alexandria, Perepelițino, Șantuia, Malai (pe lângă Kirovograd); Buric, Fundescleevca, Vârșați, Curecni (între Cigirin și Novomirgorod); Băbanca, Burta, Tecucica (lângă Novoarhanghelsk); Răzmerița, Șelari, Moldovca, Moldovscaia, Odaia, Moldovanca (lângă Olviopol); Arcași, Cantacuzinca, Moldovca Brașoveanovca, Pădureț, Urâta, Șerbani, Arnautovca (lângă Voznerensk); Baraboi, Grădinița, Dobrojeni, Grosulovo, Moldovanca (lângă Odessa); Coșuri, Gușa, Șura-Bondureni, Buda, Soroca, Chișleac, Bursuci, Odaeva, Șura (lângă Gaisân) etc.

Th. Burada înfățișează din gubernia Cherson în 1893 următoarele sate moldovenești: Iasca, Grădinița, Sevărtaica, Belcauca (spre Ovideopol), Mălăiești, Floarea, Tei, Coșarca, Buturul, Perperița, Goiana, Sicilia, Corotna, Cioburceni, Speia, Caragaciu, Tașlâc, Doroțcaia, Voznisevsca (pe Bug), Moldovca și Cantacuzinovca. Același aromân Burada în 1906 găsește în Podolia satele românești: Lescovăț, Ruda, Ivanet, Rogozna, Studenița, Ușița, Lipciani, Serebia, Bușa, Coșnița, Grușca, Očnița, Camenca, Lăpușna, Sărăței, Râbnița, Botușani, Pietrosul, Slobozia, Domnița, Balta, Moșneagul, Senina, Bursucul (40).

Tot atunci potrivit cifrelor oficiale existau în Cherson și Podolia 532.416, în Ecaterinoslav 11.813, iar în Taurida (Crimeea) 4.015 români. Aprecierile asupra cifrelor reale merg până la 1.200.000. Încă de la mijlocul secolului XIV se găseau în Transnistria peste 400 de sate curat românești (41).

Alexis Nour (care a identificat în Transnistria o localitate „Nouroaia”) numește ca ultime sate ale zonei compact românești spre răsărit Glodoși - cam la aceeași paralelă cu Cernăuțiul și Șerbani -la o paralelă cu Iașul însă la 200-250 km de la Nistru (42). Acesta a găsit în Kiev un liceu care purta numele celui care îl întreținea prin donații uriașe „Pavel Gălăgan”. La fel de vestiți erau cei din familiile Funduclea (numele îl purta și o

stradă în Kiev), Cordunean, Frunzetti, Macarescu, Bontaș, Gredescu etc. (43).

Dintre numele de ape din Transnistria amintim Tiligul, Ingul, Ingulețul, Baraboi, Volosica, Balacliica, Berezan, Cuciurean, Tigheci, Putred, Soroca, Ocnița, Dârla, Udici, Sahaidac (veche denumire pentru desagă), Moldovca, Bușa, Tătrani, Humor, Merla, Ușița etc. (44).

În 1918 Transnistria cânta „Deșteaptă-te române”

Între 1909 și 1913 ieromonahul Inochentie a condus în Transnistria, la Balta o „mișcare” pentru reintroducerea limbii române în biserică. Zeci de mii de moldoveni veneau în pelerinaj la Balta unde li se vorbea și li se împărțeau gazete în limba lor. Apărat de țărani (60 vor cădea uciși), Inochentie este ridicat de cazaci și închis. Autoritățile vor permite însă folosirea limbii române în biserici (45).

Pe vremea când ni se oferea Odessa

În 1914 Austria promitea României „toată Basarabia cu Odessa” promisiune ce o va reînnoi (46).

Prezența voluntarilor ardeleni și bucovineni în Ucraina a avut un rol benefic în redeșteptarea conștiinței naționale la românii din Imperiul Țarist. Ofițerii români vor desfășura o vie activitate culturală atrăgând de partea lor studenții din Kiev. La Odessa se aflau 40.000 de ostași și ofițeri români din armata rusă, care vor avea și ei o puternică înrâurire asupra studenților din Odessa și împreună vor organiza un congres la 23 martie 1917. În 18 aprilie la Odessa a avut loc o manifestare a soldaților români la care au luat parte 12.000 de ostași și studenți basarabeni și transnistrieni. La 9 aprilie ziarul „Cuvânt moldovenesc” publicase programul P.N.M. care cuprindea printre altele și drepturi naționale pentru românii de dincolo de Nistru, iar în 14 aprilie se înființase „Asociația învățătorilor moldoveni din Basarabia și de dincolo de Nistru” (47). Congresul învățătorilor români din Rusia, ținut la Odessa, a cerut pentru transnistrieni serviciu divin, școli, inspectorat școlar, episcopie la Dubăsari, seminar la Odessa, toate în limba română.

„Pe noi cui ne lăsați?...”

În ședința Radei ucrainene deputatul Ion Dumitrașcu (transnistrean) va protesta împotriva pretențiilor Ucrainei asupra Basarabiei (48). Același împreună cu Ion Precul și Valeriu Cicate vor conduce „Deșteptarea - societate națională a românilor din Ucraina” înființată la Kiev la 26 noiembrie 1917”.

Congresul ostășesc moldovenesc de la începutul lui noiembrie 1917 din Chișinău a avut pe ordinea de zi la punctul 8 „Moldovenii de peste Nistru” și a hotărât ca în Sfatul Țării, românii de peste Nistru să dețină 10 mandate (49). S-a mai cerut Ucrainei să recunoască românilor de peste Nistru, din Caucaz, din Siberia aceleași drepturi pe care Basarabia le recunoaște minorităților etnice. Chișinăul mai cerea administrațiilor transnistriene să notifice numărul copiilor români de vârstă școlară (50). La acest congres țăranul transnistrean Toma Jalbă a întrebat „și cu noi care trăim pe celălalt mal al Nistrului, cum rămâne fraților, pe noi cui ne lăsați?” (51)

La 17 decembrie s-a organizat un congres al românilor transnistrieni la Tiraspol precedat fiind de adunări pregătitoare la Tiraspol în 16 noiembrie și Grigoriopol în 21 noiembrie hotărându-se ca fiecare sat să trimită doi delegați. Ținut sub semnul tricolorului, congresul a votat pentru crearea de școli naționale cu predare în limba română și alfabet latin, introducerea limbii române în biserici, justiția în limba băștinașilor, medici români la sate, moldovenii să facă armată în oastea națională și alegerea a opt reprezentanți în Rada ucraineană. S-a mai hotărât tipărirea de gazete, împărțirea moșiilor la țărani și să se facă tot posibilul ca Transnistria să fie alipită Basarabiei. Și cum nu știau dacă Basarabia va lupta pentru această alipire, sublocotenentul transnistrean Bulat atenționa „dacă vom lăsa Ucraina să taie o ramură azi, alta mâine, din copacul nostru va rămâne buturuga” (52). Trimisul Radei ucrainene a urât în încheiere „Slavă Moldovei slobode”.

Comitetul Național Român ales a deschis 52 școli românești, Rada ucraineană a aprobat manualele românești tipărite la Chișinău cu litere latine, Consiliul Zemstvei din Tiraspol a început să introducă și în administrație și în justiție cunoscători ai limbii române. Timotei Pleșca și Toma Jalbă au organizat batalionul românesc, ostașii primind echipament, armament, cazarmă. Cadrele didactice nu au fost silite să urmeze cercurile de vară în limba ucraineană, ci 30 dintre ele au urmat cursuri la Chișinău. În satul Lunca s-a jucat chiar „Piatra din casă” de V. Alecsandri. Până ce teroarea bolșevică va pătrunde peste tot, pe alocuri, în școli și în 1919 se mai cânta „Deșteaptă-te române”.

În 9 ianuarie 1918 Ion Precul, moldovean din stânga Nistrului în calitate de deputat în Rada ucraineană ia cuvântul și cere drepturi egale pentru compatrioții lui (53). Se preconiza un congres general al românilor din Ucraina în iunie 1918, dar abia în decembrie 1919 la o Adunare națională au cerut organizarea lor într-un stat național. La 21 martie 1919, în urmărirea bandelor bolșevice, românii trec Nistrul și ocupă pentru scurt timp Tiraspolul și Razdelnaia.

La Conferința de pace de la Paris, România nu a reclamat Transnistria și rămân de domeniul istoriei motivele pentru care dezrobirea fraților transnistrieni nu s-a înfăptuit atunci, fiind siliți să înfrunte încă o epocă de suferințe, după spusele lui Dominte Timonu (născut în Măhala lângă Dubăsari, membru mai apoi al Fondului Literar al Uniunii Scriitorilor din România) perioada a fost „mai grea și mai cumplită” (54). Într-o cuvântare ținută la Varșovia în noiembrie 1920, Take Ionescu spunea că „600.000 de români trăiesc dincolo de frontiera estică” (55). În aprilie 1920 încep mari revolte țărănești, răsculații conduși de Tutunică ocupă Balta, răscoala întinzându-se în raioanele Codâma și Ananiv (raion despre care „Marea enciclopedie rusă” spunea că „moldovenii sunt locuitorii autohtoni ai raionului”). În 1922 sub conducerea lui Chirsula revolta a reizbucnit. După înăbușirea în sânge a acestora s-au făcut deportări în masă (56).

RASSM-un stat românesc între Rusia și România Mare. Opoziție ucraineană la crearea RASSM

După declarația din 3 august 1923 a Guvernului Sovietic privind naționalitățile și libera folosire a limbii materne și ca urmare a tendințelor hotărâte de ucrainizare, la 3 septembrie se întrunesc la Balta delegații satelor românești. Ucrainenii au făcut opoziție la organizarea unei republici autonome (57).

Și totuși în 12 octombrie 1924 se crează Republica Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească (58) în cadrul Ucrainei, capitala fiind Balta, iar din 1928 Tiraspolul cu granița vestică fixată declarativ pe Prut. La Bârzula în aprilie 1925 Congresul Pan-Moldovenesc a fixat granițele și Constituția recunoscută de ucrainieni la 10 mai.

Cu o suprafață, la 1934, de 8.434 km² și o populație de 615.500 locuitori din care 80% români, noua republică cuprindea raioanele: Balta, Bârzula, Camenca, Crut, Dubăsari, Grigoriopol, Ananiev, Ocna Roșie, Râbnița, Slobozia, Tiraspol. A fost creată pentru a atâța pe nemulțumii din Basarabia. Vintilă Brătianu considera cu luciditate că „crearea unui stat român între Rusia și noi” va permite dezvoltarea în URSS „a unei vieți naționale românești” (59).

Tiraspolul în alfabet latin

Moștenirea lăsată de țarism era înfiorătoare: populația agramată, școli de limbă maternă lipsă, conștiința națională stinsă, oamenii în mare parte neștiind de unde se trag și cine sunt, limba la condiția de limbă pășărească (60). Demn de menționat că în RASSM i s-a spus limbii pe nume, după cum reiese din paginile săptămânalului „Plugarul roșu” din 21 august 1924 (ce apărea din 1 iulie): „s-a hotărât ca în școale, case și în așezăminte de cultură românească să se întrebuițeze limba românească” (61).

Au funcționat 145 școli românești gimnaziale, 18 școli românești de rang liceal, institut agronomic, unul pedagogic și politehnică, cu o populație școlară românească totală de 24.200 din care 800 studenți. Din 1933 se introduce alfabetul latin. Apar publicații cum ar fi: „Plugarul roșu”, „Moldova Socialistă”, „Comsomolistul Moldovei”, „Moldova literară”, „Octombrie”, „Scânteia leninistă”. Mai existau stație radio la Tiraspol, Corul de Stat „Doina”, teatrul de stat și secție română la Școala teatrală din Odessa, institut de cercetări științifice și tânăra republică avea un Congres General al Sovietelor, parlament local, guvern și chiar un președinte de republică (62).

Revenirea la „limba moldovenească” s-a făcut cu pușca

În 1937 însă, intelectualitatea din RASSM a fost acuzată că a făcut jocul dușmanului de clasă (63) și a fost exterminată în mod barbar. Începând cu întregul guvern al republicii și terminând cu inimoșii scriitori transnistrieni între care: Nicolae Smochină, Toader Mălai, Nicolae Țurcanu, Simion Dumitrescu, Petre Chioru, Mihai Andreescu, Mitrea Marcu, Alexandru Caftanachi, Iacob Doibani, Ion Corcin, Dumitru Bătrâncea, Nistor Cabac. Atrocitățile staliniste au mers până acolo încât în satul lui Toma Jalbă (Butor-raionul Grigoriopol) au fost împușcați 167 bărbați din cei 168 (64).

Datorită colectivizărilor forțate și închiderii bisericilor (încheiată în 1938) a avut loc un adevărat exod peste Nistru atât de intens încât a fost nevoie de un lagăr pentru refugiații transnistrieni, iar numărul intelectualilor originari de dincolo de Nistru ajunsese atât de mare încât la Chișinău, Cluj și Iași, apar reviste ale acestora: „Tribuna românilor transnistrieni” (65) condusă de Șt. Bulat, „Transnistria” redactată de Ilia Zaftur, respectiv „Moldova Nouă” redactată de N. Smochină. Grănicerii ruși trăgeau fără milă în cei pe care îi descopereau trecând Nistrul. Astfel de evenimente erau obișnuite, însă la 23 februarie 1932 a fost un adevărat masacru fiind uciși 40 de bărbați, femei și copii,

fiind un subiect de discuție în parlament și în presa internă și internațională (66).

Înainte de 28 iunie 1940 și în zilele următoare se vorbea despre reunirea noilor teritorii dintre Prut și Nistru cu RASSM.

Agentia RATAU transmitea din Balta despre mitingul consacrat susținerii „întrunirii poporului basarabean cu poporul RASSM.” Ecouri ale intenției CC al PC din URSS din 11 iunie 1940 se regăsesc în paginile Moldovei Socialiste din 13 iulie 1940: „cu mare bucurie am aflat noi că Sovietul Comisarilor Poporului din CC al PC Unional au susținut rugămintea organizatorilor Moldovei și au intrat cu propunere în Sovietul Suprem al URSS de a întruni locuitorimea Basarabiei cu locuitorimea RASSM și organiza Republica Confederativă SSM”.

Kremlinul comandase culegerea de date în vederea luării hotărârii privind structura administrativ teritorială a RSSM. Un asemenea raport datat la 15 iulie 1940 și semnat A. Scerbacov care ținând cont de considerente etnice, istorice, economice, propune pe lângă cedarea dintre județele basarabene doar a Hotinului (care împreună cu Cernăuțiul să aparțină Ucrainei), iar din RASSM să cedeze Ucrainei doar raioanele Balta și Pesceansc. Viitoarea Moldovă urma să aibe 5 regiuni: Bălți, Chișinău, Bender, Akkerman și Tiraspol cu raioanele Ananiev, Valea Hoțului, Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Codâma, Cotovsc, Ocna Roșie, Râbnița, Slobozia, Tiraspol și Cerneansc). Regiunea Tiraspol ar fi avut 518.385 locuitori (67).

Conducerea fostei RASSM propune și ea cedarea către Ucraina pe lângă Bucovina de Nord doar a Hotinului, Cețatii Albe și Chilieii, iar de la est de Nistru să fie cedate doar raioanele Codâma, Balta și Pesciana (68).

Sfâșierea Transnistriei

Kievul însă prin președintele Sovietului Suprem al Ucrainei, M. Greciuha cerea la 22 iulie 1940 ca Ucrainei să-i revină pe lângă Bucovina de Nord, Hotin, Akkermann, Chilia și a Ismailului, Bolgradului și a opt din raioanele RASSM (Codâma, Balta, Pesciana, Ananiev, Valea Hoțului, Ocna Roșie, Cerneansc, Kotovsk) (69). Deși în urma analizării propunerilor Ucrainei și RASSM, A. Gorkin, secretar al prezidiului Sovietului Suprem propunea lui G. Malenkov secretar al CC al PCUS să se adopte varianta RASSM (70), în 2 august 1940 Sovietul Suprem a adoptat legea formării RSSM în varianta propusă de Ucraina (71).

La 10 mai 1941 se respingeau demersurile cetățenilor din următoarele localități transnistriene de a trece din componența Ucrainei în componența Moldovei: Timcov (raionul Codâma) Stanislavca (raionul Kotovsc), Culmea Veche (raionul Kotovsc), Grebenichi și Slaveano-Serbca (raionul Grosu) și dau curs doar cererilor satelor Dorotcaia Nouă și Sadovo (raionul Ocna Rosie) (72).

Iată câteva din numele localităților din fosta RASSM care treceau la Ucraina: Lunga, Hârtop, Visterniceni, Borș, Dabija, Carlești, Șerpa, Culmea Veche și Nouă (raionul Bârzul); Valea Hoțului, Tocila, Grecu, Perișori, Handrabura, Șalpani (raionul Nani); Păsat, Holmu, Pârlita, Păsățel, Mironi, Bănzari, Bursuci, Moșneanca, Raculova, Herbina (raionul

Balta), Budăi, Buza, Strâmba, Broșteni, Slobozia, Buchet, Timcău, Ploti, Șerbi (raionul Crutâi); Ocna Roșie, Clăveni, Tiscolung, Tiscol, Odaie, Ideia, Coșari, Dihori, Mironi, Slobozia, Dubău, Țâbuleanca, Sahaidac, Topala, Ciorna, Perlicani, Basarabia, Bahta, Mălăiești, Ilie, Brânza, Untilovca, Găvănosu (raionul Ocna Roșie). Multe din numele românești vor fi schimbate: Bârzu în Kotovsk, Mărculeni în Dimovka, Voloșca în Pisariovka, Întunecata în Svetloe, Nani în Ananiev, Vrabie în Vradievka, Valea Hoțului în Dolinskoie, Mălai în Karataevka, Urâta în Elenovka etc. (73)

Numele moldovenilor au fost ucrainizate, și ele: Sandu, Rusu, Buzatu, Cherdevară au devenit peste noapte: Sandulenko, Rusulenko, Buzatenko. Kerdevarenko (74).

Transnistria - a XI-a poruncă a decalogului românesc Sub administrație românească

Între 19 august 1941 și 29 ianuarie 1944, România a avut sub administrație temporară „Transnistria” ce se întindea între Nistru și Bug până la limanul Niprului, iar în nord până la apa Niomjâi și a Rovului. Teritoriul în suprafață de 44.000 km² și o populație de 1,2 milioane locuitori a fost împărțit în 13 județe: Ananiev, Balta, Berzovca, Dubăsari, Golta, Jugastru, Movilău, Oceacov, Odessa, Ovidiopol, Râbnița, Tiraspol, Tulcin. În vederea deschiderii școlilor în 1941, primarii urmau să consulte imediat obștile locale spre a stabili limba de predare a învățământului (rusă sau moldovenească) după alegerea obștei (75).

Păstrând vechea împărțire în 64 de raioane, din cei 1.623 funcționari, doar 398 proveneau din România. Din cele peste 1.000 de biserici desființate de comuniști, în 1943 nu erau încă reparate doar 76. Alături de 219 preoți localnici mai slujeau 250 preoți din țară. S-au organizat cursuri pentru 800 cadre didactice, românești din Transnistria, apar publicații ca: „Transnistria”, „Glasul Nistrului”, „Bugul”, „Gazeta Odesei”, „Țara Bugului”, „Molva”. La Tiraspol s-a înființat Liceul românesc „Duca Vodă”, iar cinematografe în Tiraspol, Ananiev și Odessa. Reprezentații cinematografice au avut loc în toate satele Transnistriei (76). În satul Hârjău au fost repatriați români din Kuban (504 familii de dincolo de Bug au fost repatriate între Prut și Bug la începutul acțiunii) (77). Din relatările bulibașei Coca din Sintești - Ilfov, pe malul Bugului era amenajat un fel de lagăr unde au fost adunați 2.600 țigani (78).

În 1944 odată cu înaintarea frontului, cea mai mare parte a Transnistriei a fost încorporată în RSS Ucraineană, iar raioanele Camenca, Râbnița, Dubăsari, Grigoriopol, Tiraspol, Slobozia în componența RSS Moldovenești, situație existentă și în prezent.

O Românie extrem-orientală

În 1966 R. Udler precizează că 240 localități cercetate în cadrul Atlasului Lingvistic Moldav se aflau în Ucraina (Transcarpatia, Cernăuți, Odessa, Nicolaev, Kirovograd, Dniepropetrovsk, Zaporojie, Donețk, Lugansk), în RSSA Abhazia, în Kirghizia. Mai erau materiale necartografiate și pentru Omsk și Primorsk. V. Buescu aduce date noi privind diaspora românească de peste Ural. În regiunea Orenburg și Turgai există sate pur moldovenești. În satul Berdianski locuiesc basarabeni care mai întâi fuseseră colonizați în Simferopol. În satul Abiarski a întâlnit familii cu numele Șeptechiță. În regiunea Samarkand există un sat exclusiv moldovenesc, iar în satul Orheievka din Semipalatinsk trăiau coloni din Orhei. Sate românești sunt în jurul Omskului și Akmolinskului și în regiunea Tansk. În jurul orașului Irkutsk există români, unul din sate fiind Ceremskov.

Lângă Vladivostok pe fluviul Usuri există sate ca: Teiul, Zâmbreni, Bogatârca, Kişinovka, Bălcineşti, Dunai, Basarabia Nouă, Logăneşti cuprinzând la 1968, 30.000 moldoveni. Pe Amur, lângă Habarovsk, există sate ca: Inul, Aur, Dunărea. În Mancuria erau înainte de război 20.000 de români. S-au semnalat pescari români din Primorsk care au cerut azil în Japonia (79).

Între multele valuri de deportări, emigrări, colonizări ale românilor spre est, un rol important l-a avut şi strămutarea în Siberia şi Kazastan între 1906-1914 a 60.000 basarabeni şi crearea unei adevărate Români extrem-orientale (80).

Câţi aţi muri pentru tricolor? Ea a făcut-o!

În Ucraina, la recensământul din 1989, existau la est de Nistru români în regiunea Odessa care cuprinde însă şi sudul Basarabiei (149.534), Nikolaev (16.673), Kirovograd (10.694) şi alte regiuni (73.128) (81). Exista în 1992 la Odessa o Societate Culturală Românească „Luceafărul” care edita şi un săptămânal cu acelaşi nume condus de Vadim Bacinschi. Maria Margarit din Ananiev spunea de acest săptămânal că este un „alin pentru durerea ce mă încercă” şi că „ne dor schimbările cărora au fost supuse cândva denumirile satelor noastre” şi vorbeşte de „existenţa de veacuri a noastră pe aceste locuri” (82).

Interesele ruseşti în zonă a căror expresie este conflictul început în 1992 şi tendinţele centrifuge continuate până în prezent împiedică accesul la viaţa naţională măcar pentru românii transnistrieni din raioanele Moldovei. Dacă la început 26.000 elevi din Transnistria au cerut grafie latină, în urma presiunilor rusofonilor au rezistat doar şcolile nr. 20 din Tiraspol (despre care T. Tabunşic vicepreşedinte al Societăţii „Transnistria” (83) anunţă că a crescut de la 30 la 700 de elevi); nr.4, 17, 18, 19, din Bender (Tighina) şi nr. 12 din Râbniţa (84). În întreaga Transnistrie moldovenii deţin 40% din populaţie (ruşii şi ucrainenii deţin doar 22, respectiv 28%); în Tiraspol unde în 1940 aveau 65% mai deţineau în 1989 abia 12% (86).

În Cocieri (satul transnistrian care i-a dat pe prozatorul şi regizorul Ioviţă Vlad şi academicianul I. Capiton Lupol) învăţătoarea Maria Gherasim Isaicul în timpul conflictului pleca şi se întorcea de la şcoală purtând cu ea, tricolorul. Într-o noapte au ucis-o şi au aruncat-o în fântână (85). Ferice de copiii ce au avut-o în frunte. Vai nouă ce le permitem unor analişti români (nu doar lui Smirnov şi armatei a XIV-a) să afirme categoric că nu avem interese în Transnistria şi că aceasta nu aparţineuse nicicând României.

Cu gândul la aceşti bravi români transnistrieni va fi zis probabil C. Coposu că „integritatea noastră teritorială până la frontierele estice ale neamului este o obligaţie sfântă, ca a XI-a poruncă a decalogului românesc”.

Autorităţile autoproclamatei Republici Moldovene Transnistriene de azi controlează pe lângă raioanele de la est de Nistru şi oraşul Tighina care este în Basarabia. În 1992, după ce armata Moldovei a intrat în Tiraspol, a primit ordin de la Snegur să se retragă. Ostaşii au plâns de necaz. Chişinăul este îndreptăţit conform dreptului internaţional să restabilească ordinea constituţională în zonă însă a avut şi are nişte ezitări cel puţin suspecte.

Sper, stimate cititorule, că te-ai convins că avem oarece interese și dincolo de Nistru, cu toate că probabil ești tipul de român care se revoltă că americanii nu știu de spațiul nostru mioritic, dar care permite cu seninătate să fie ținut în beznă de o școală ce nu i-a dat nici cele mai elementare date despre frații săi din Transnistria, Transcarpatia, Pocuția, Bucovina de Nord, Basarabia de Nord, Herța, Basarabia de Sud, Cadrilater, Timocul sârbesc și bulgăresc, Banatul de Vest, Ungaria de est, despre frații săi aromâni, meglenoromâni și istroromâni. Americanii sunt niște nesuferiți superficiali. Ca bun român, continuă să cauți soluții de a mai face români verzi din încă câțiva unguri și nu îți pune problema celor 12 milioane de români din afara României ce nu au acces la limba maternă. Nu îți fă inimă rea, ci treci mai bine la pagina sportivă.

Viorel Dolha

NOTE

1. A. Nour, Basarabia nr.1/1992 pag. 82.
2. G. Brătianu, „Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești”, București 1980, pag. 170.
3. A. Boldur, Teritoriul Moldovei față de principatele..., „Patrimoniul” nr.4 1991, pag. 14.
4. S. Mehedinți, Fruntaria României spre răsărit, „Neamul Românesc”, Chișinău nr. 1/1991, pag. 6.
5. I.S. Nistor, „Istoria românilor din Transnistria”, București 1995, pag. 13.
6. E. Lozovan, Românii orientali de la Nistru la Vladivostok, „Neamul Românesc”, pag. 31, nr. 1/1991.
7. Ghe. Brătianu, op.cit. , pag. 170.
8. I. Nistor, „Basarabia” nr.10/1990, pag. 159.
9. N. Iorga, „Istoria românilor pentru poporul românesc”, Chișinău 1992, pag. 103
10. A. Boldur, „Istoria Basarabiei”, București 1992, pag. 177.
11. D. Pocitarencu, Cetatea Thighina, „Patrimoniul” nr.2/1991, pag. 22, Chișinău.
12. I. S. Nistor op. cit., pag. 16.
13. E. Șt. Holban, Figuri basarabene, „Basarabia” nr.3/1992, pag. 89.
14. A. Crihan, Basarabia nr. 10/1991, pag. 69.
15. XXX „Istoria României în date”, Chișinău 1992, pag. 138.
16. N. Iorga, Istoria românilor prin călători, București 1981, pag. 276.
17. I. S. Nistor, op. cit. , pag. 19.
18. N. Iorga, Românii de peste Nistru, „Basarabia”, nr. 11/1992, pag. 87.
19. E. Lozovan, Românii orientali..., „Neamul Românesc”, nr.1/1991, pag. 32.
20. I.S. Nistor, op. cit., pag. 23.
21. E. Șt. Holban, Figuri basarabene, „Basarabia”, nr.1/1992.
22. I. S. Nistor, op. cit., pag 26.
23. Șt. Ciobanu, Cultura românească în Basarabia, Chișinău 1992, pag. 23.
24. E. Șt. Holban, Prin veacurile învolburate..., „Basarabia”, nr.1/1992.
25. M. Iacobescu, Din istoria Bucovinei, București 1993, pag. 35.
26. N. Iorga, Românii de peste Nistru, „Basarabia”, nr.11/1992, pag. 89.
27. I. S. Nistor, op. cit, pag. 27.
28. A. Rațiu, Avertismentul, „Neamul Românesc”, nr. 1/1991, pag. 29.
29. D. A. Lăzărescu, „Imaginea României prin călători”, București 1986, vol. II, pag. 102.
30. A. Nour, op. cit., pag. 82.
31. XXX Istoria României în date, pag. 156.
32. N. Iorga, „Istoria românilor prin călători”, București 1981, pag. 445.

33. Șt. Ciobanu, op. cit., pag. 250.
34. I. S. Nistor, op. cit., pag. 32.
35. Al. Matcovski, „Basarabia”, nr.5/1990, pag. 143.
36. Ibidem, nr.11/1991, pag. 157.
37. I. S. Nistor, op. cit. pag. 109.
38. Șt. Holban, Prin veacurile învolburate...în „Basarabia”nr.5/1992
39. F. Bichir, „Baricada”,nr.178,pag.6
40. N. Iorga, Români de peste Nistru, în „Basarabia” nr.11/1992,pag 92
41. I. S. Nistor, op. cit., pag. 35
42. A. Nour, în „Basarabia” nr. 1/1991, pag. 82
43. Ibidem, pag. 85
44. I. S. Nistor, op. cit., pag. 35
45. Ibidem, pag. 39
46. A. Boldur, op. cit., pag. 512
47. E. Șt. Holban, Figuri basarabene, în Basarabia, nr.3/1992, pag. 89
48. Ibidem, pag. 91
49. C. Botoran, M. Retegan, 1918 - Făurirea României Mari, Buc. 1993, pag. 48
50. I. S. Nistor, op. cit., pag. 49
51. A. Chiriac, Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării, Patrimoniul nr.4/1991, pag. 77
52. Șt. Bulat, Ședințele Sfatului Țării, Patrimoniul, nr.2/1991,pag. 140
53. E. Șt. Holban, Figuri basarabene, Basarabia nr.12/1991, pag. 97
54. D. Timonu, în Basarabia nr. 12/1992, pag. 198
55. XXX 1918, vol.VI, Buc. 1986, pag. 466
56. I. S. Nistor, op. cit., pag. 60
57. Ibidem, pag .61
58. M. Bruhis, Rusia, România, Basarabia, Chișinău,1992, pag. 343
59. I. S. Nistor, op. cit., pag. 68
60. L. Lari, Labirintul basarabean, în Îndemn la înălțare în istorie, Chișinău 1990, pag. 185
61. V. Mândricanu, în Nistru nr.2/1990, pag. 69
62. I. S. Nistor, op. cit., pag. 65
63. L. Lari, op. cit., pag. 185
64. N. Dabija, în Literatura și Arta, Chișinău nr.22/1996
65. I. Datcu, Basarabia nr.11-12, an1993, pag. 191
66. E. Șt. Holban, Figuri basarabene, Basarabia 1/1992
67. A. Văratec, Dezintegrarea Basarabiei la 1940, Revista Istorică nr.1-2/1992, pag. 154
- 68 XXX Pactul Molotov-Ribbentrop, pag. 82, Chișinău 1992
69. XXX Ibidem, pag. 90
70. XXX Ibidem, pag. 83
71. XXX Ibidem, pag. 93
72. XXX Ibidem, pag. 110
73. N. Dabija, Literatura și Arta, Chișinău 1996
74. Ibidem
75. O. Verenca, Realități economice în guvernământul Transnistriei, Revista Istorică, nr.1-2/1992, pag. 137
76. I. S. Nistor, op. cit., pag. 97
77. Ibidem, pag. 95
78. R. Toma, Nordul poetic, Flacăra, aprilie 1997, pag. 6
79. E. Lozovan, op. cit., pag. 32
80. N. Negru, Îndemn la înălțare în istorie, Chișinău 1990, pag. 165

81. V. Trebici, Ucraina și minoritatea etnică românească, România Liberă 29.03.1997
82. M. Mărgărit, „Luceafărul” - Odessa, nr. 19/1992
- 83.*** Românul nr. 28/1997
- 84*** Moldova Suverană nr. 119/1994
85. E. Nirca, Basarabia nr.10/1992, pag. 205
86. N. Dabija, Literatura și Arta, 22/1996
- 87.*** Istoria României în date, pag. 9